

eserin tercümesi olup bir nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (İsmail Sabir Sencer, nr. 3481). 8. *Riyâzü'l-kâsımîn*. Fıkıhla ilgili bir risâledir. Leiden'de bir nüshası mevcut olan eserin (Zu. S., nr. 348) Tunus'ta da iki nüshasının bulunduğu Brockelmann kaydeder. (GAL, Suppl., II, 649). 9. *Şerh-i Hicv-i Şifâî* (*Şerh-i Kaside-i Şifâî*). İran Hükümdarı Şah Abbas'ın hekimbaşısı Şifâî'nin Mümin Han için kaside tarzında yazdığı hicviyenin şerhidir (TTK Ktp., nr. Y/651; Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 603, Esad Efendi, nr. 2825; Marburg Staatsbibliothek, nr. 3017). Kâmi'nin bunlardan başka Safâî Mustafa Efendi'nin tezkiresi için yazdığı manzum-mensur takriziyle *Âsafnâme*, *Huz Mâ Safâ* ve *Metâlib-i Sâire* adlı eserleri olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 757, vr. 82^b-83^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1228; Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Aynagöz, yüksek lisans tezi, 1989), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 475-479; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsar*, s. 445-453; Sâlim, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3872, vr. 134^b-135^a; Çelebizâde Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 174-176; Râmîz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 762, vr. 216^a; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 364^a; Fatîn, *Tezkire*, s. 351-352; *Sicill-i Osmânî*, IV, 73; Osmanlı Müellifleri, II, 391-392; Brockelmann, GAL, II, 578, Suppl., II, 649; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 269; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâill: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara 2001, s. 845-846; Abdülhak Gölpinarlı, *Divan Şiiri: XVIII. Yüzyıl*, İstanbul 1955, s. 8-9; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 475 (İndeks); TYDK, III, 637; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 750; Babinger (Üçok), s. 281-282; *Fihrisü'l-mahtûâtü't-Türkiyyeti'l-Osmâniyye 1870-1980* (nşr. Dârü'l-kütübü'l-kavmiyye), Kahire 1990, III, 213; *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1987, VI, 220-222; Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Ankara 1995, s. 361-365; Ali Yıldırım, *Edirneli Mehmed Çelebi: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1995), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Kâmi'nin Behçetü'l-feyhâ Mesnevisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII, Elazığ 1995, s. 280-301; a.mlf., "Kâmi'nin Tuhfetü'z-zevrâ Adlı Mesnevisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Elazığ 2000, s. 82-110; Gülgün Yazıcı, *Edirneli Kâmi ve Divanı'nın Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1998), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ali Canip [Yöntem], "Edirneli Efendi", *HM*, sy. 11 (1927), s. 204-205 (aynı yazı: Prof. Ali Canip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri [haz. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan], İstanbul 1996, s. 181-188); Müjgan Cumbur - İskender Pala, "Kâmi Mehmed Efendi", *TDEA*, V, 130. GÜLGÜN YAZICI

KÂMİL

(الكامل)

Aruz sisteminde bir bahir adı.

Sözlükte "bütün parçaları tam ve yerli" anlamına gelen kelime, Halîl b. Ahmed tarafından bir beyitte "mütefâilün"ün altı defa tekrarıyla oluşan vezne isim olarak verilmiştir. Bu vezin, Halîl'in aruz sisteminde "mü'telife" denilen ikinci dâirenin ikinci, genel sıralamadaysa beşinci bahir olarak geçer. Arap şiirinde bu bahrin, bir beyitte "mütefâilün"ün altı defa tekrarından oluşan "tam / müseddes" ve dört defa tekrarından meydana gelen "mezzû' / murabba'" denilen şekilleri kullanılmıştır. Cevherî'nin aruz sisteminde kâmil bahri, aslı tef'ilelerin belli sayılarda tekrarından meydana gelen bahirler (= müfredat) grubunda yer alır (*Kitâbü 'Arûzi'l-varaka*, s. 55 vd.). Bu kalıba "kâmil" denilmesi, en çok hareke ihtiva eden vezin olması yanında aslı tef'ilesi olan "mütefâilün"ün yedi harfli (sübâiyye) bahirlerin en mükemmeli olmasındandır. Bu bahrin recez vezninden (müste'fîlün × 6) elde edildiği ve aslında adının "mükemmel (eksiği giderilmiş) recez" olduğu da ileri sürülmüştür (Celâl el-Hanefî, s. 422).

Birinci aruzu sahih (mütefâilün) olan tam beytin darblarında birinci darb sahih (= mütefâilün), ikinci darb maktû' (= feilâtün), üçüncü darb "ahazz + muzmar" (fa'lün) ve ikinci aruzu "hazzâ'" (feilün), dördüncü darbı feilün olan ve beşinci darbı "ahazz + muzmar" (= fa'lün) şeklinde illet ve zihaf kurallarının uygulanmasından doğan değişiklikler görülür. "Mütefâilün" şeklindeki sahih darb tef'ilesinden muzmar (= müste'fîlün), mevkûs (= mefâilün) ve mahzûl (= müfteilün) tarzında değişikliklerle "feilâtün" şeklindeki maktû' darbda da muzmar (mef'ülün) suretinde değişiklik câiz görülmüştür.

Ayrıca birinci aruzu sahih (mütefâilün) olan mezzû' beytin darblarında birinci darbı müreffel (= mütefâilâtün), ikinci müzeyyel (= mütefâilân), üçüncüsü sahih (= mütefâilün) ve dördüncüsü maktû' (= feilâtün) gibi değişiklikler de câiz görülmüştür. Bu darbların hepsinin muzmar olması da mümkündür. Buna göre mütefâilâtün → müste'fîlâtün, mütefâilân → müste'fîlân, mütefâilün → müste'fîlün, feilâtün → mef'ülün şekillerine dönüşebilir.

Kâmil bahrinin darb tef'ilelerinde görülen bu değişiklikler aruz ve haşiv tef'ilelerinde de geçerlidir. Buna göre üç aruzu

ve dokuz darbı olan kâmil bahrindeki aslı tef'ilelerle tâli tef'ilelerin oluşturduğu kâmil bahri vezin grupları aruz taktî' işaretleriyle şöyle gösterilebilir (köşeli parantezdeki tef'ileler, tâli tef'ilelerdir):

A) Tam beyit

a) I. aruz ve 1. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

[~~~~]
[~~~~]
[~~~~]

b) I. aruz ve 2. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

[---]

c) I. aruz ve 3. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ---

d) II. aruz ve 4. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~

e) II. aruz ve 5. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ / ~~~~~ //

~~~~~ / ~~~~~ / ---

B) Mezzû' beyit

a) III. aruz ve 6. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~ //

b) III. aruz ve 7. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~ =

c) III. aruz ve 8. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~ //

d) III. aruz ve 9. darb ile

~~~~~ / ~~~~~ // ~~~~~ / ~~~~~ //

Tâli tef'ileler sahih aruz tef'ilesi ile haşiv tef'ilelerinde de yer alabilir. Nâdiren de olsa bütün beyit tâli tef'ilerden oluşabilir. Ancak beytin her tef'ilesi muzmar (= müste'fîlün) olduğunda kâmil bahri recez vezniyle karışabilir. Bu durumda beytin bir tef'ilesinin veya manzumenin diğer beyitlerindeki bir tef'ilenin, "mütefâilün" kalıbında olması onun "kâmil bahrinde" olduğunu belirlemek için yeterli görülmüştür.

Kâmil bahri, eski ve yeni Arap şiirinde tavil ve basit bahirleriyle birlikte en çok kullanılan üç vezinden biridir. Mahzûz (= feilün) ve muzmar (= fa'lün) şekilleriyle şiire ritim ve âhenk zenginliği sağlaması ve hemen bütün şiir türlerine uygun düşen bir vezin olması sebebiyle şairler bu bahre çok rağbet göstermişlerdir. Buna karşılık onun mevkûs (= mefâilün), maktû'

(= müfteilün) ve muzmar (= mef'ûlün) olan tâli tef'ileli şekilleri kâmil bahrine has ritimle uyuşmadığından fazla ilgi görmemiştir (Celâl el-Hanefî, s. 408). Kâmil bahri akıcı özelliği dolayısıyla modern Arap şiirinde tavilden daha çok rağbet görmüştür. Günümüz Arap edebiyatında serbest vezinle şiir yazarlar genelde kâmil bahrini tercih etmektedir.

Kâmil bahrinin yukarıda verilen şekillerinden başka zaman içinde nazım tekniğinde yapılan yenilikler sonucunda oluşmuş başka kalıpları da vardır (a.g.e., s. 380-411):

a) Dört tef'ileliler

— — — — / — — — — // — — — — / — — — —
— — — — / — — — — // — — — — / — — — —
— — — — / — — — — // — — — — / — — — — = (fa'lân)
— — — — / — — — — // — — — — / — — — —
— — — — / — — — — // — — — — / — — — —
— — — — / — — — — // — — — — / — — — —

b) Beş tef'ileliler

— — — — / — — — — / — — — — // — — — —
— — — — / — — — —
/ [— — —]
/ — —
/ — —
/ — — — —
/ — — — —
— — — — / — — — — / — — — — // — — — —
— — — — / — — — — —
/ — — — — —
/ — — — — —
/ — — — — —
/ — — — — —

c) Altı tef'ileliler

— — — — / — — — — / — — — — // — — — —
— — — — / — — — — / — — — — —
— — — — =

d) Yedi tef'ileli

— — — — / — — — — / — — — — // — — — —
— — — — / — — — — / — — — — / — — — —

Kâmil bahri Türk ve İran şiirinde yaygın olarak kullanılmamıştır. Bir araştırmaya göre çok az da olsa (taranan 38.038 şiirden 51'i % 0,02) Türk şiirinde iki kalıp halinde kullanıldığı tesbit edilmiştir (İpekten, s. 268-270).

a) İki tef'ileliler

Mütefâilün / mütefâilün

— — — — / — — — —

Batı tesirinde gelişen yeni Türk şiirinde kullanıldığı görülen bu kalıba Yahya Kemal'in, "Ne güzel kayak Hanım iğnesi / Ne güzel hanım bu kimin nesî" şiiri örnek verilebilir. Nâci'nin "Köylü Kızların Şarkısı-

Nişanlı Kızı" başlıklı şiiri de bu kalıpla yazılmıştır.

b) Dört tef'ileliler

Mütefâilün / mütefâilün / mütefâilün / mütefâilün

— — — — / — — — — / — — — — / — — — —

Fuzûlî'nin, "Yeter ey felek bu cefâ yetür men-i zâra serv-i revânımı / Meh-i tal'atıyla münevver et dil ü dîde-i revânımı" matla'lı gazeli buna örnektir.

Kâmil bahrinin ikinci tip kalıbı "fe'ülün" tef'ilesinin ilâvesiyle oluşmuştur. Bunun da iki çeşidi vardır. Birincisi "mütefâilün / fe'ülün" kalıbı olup bunun tekrarıyla "mütefâilün / fe'ülün / mütefâilün / fe'ülün" kalıbı ortaya çıkar. Bu şekil Sultan Veled'den itibaren Şeref Hanım'a kadar daha çok kullanılmıştır. Şeyh Galib'in, "Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâra düştü / Dayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâra düştü" gazeli bu kalıpla yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, V, 453-457, 481-484; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arûzi'l-varağa* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekte 1406/1985, s. 55 vd., 69-72; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Ümde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1353/1938, I, 268-294; Safâ Hülûsî, *Fennü't-takâtî'i's-si'ri ve'l-kâfiye*, Beyrut 1966, s. 94-115; Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, İstanbul 1971, I, 176; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 65-75; a.mlf., "Aruz", *DLA*, III, 428 vd.; a.mlf., "Bahir", a.e., IV, 484; Celâl el-Hanefî, *el-Ârûz*, Bağdad 1398/1978, s. 371-427; Cem Dilçin, *Örnekle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 35-37; Abdullah Derviş, *Dirâsât fi'l-ârûz ve'l-kâfiye*, Mekte 1407/1987, s. 45-49, 58; Abdürnâ Ali, *el-Ârûz ve'l-kâfiye*, Musul 1409/1989, s. 28-45; Mahmûd Fâhûrî, *Sefînetü's-su'arâ*, Halep 1410/1990, s. 100-109; Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 267-270; M. Ali el-Hâşimî, *el-Ârûzü'l-vâzih*, Beyrut 1415/1995, s. 69-76; Gotthold Weil, "Arûd", *EP* (İng.), I, 667-677.

TEVFIK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

el-KÂMİL

(الكامل)

Müberra'din

(ö. 286/900)

Arap dili ve edebiyatına dair eseri
(bk. MÜBERRED).

el-KÂMİL

(الكامل)

İbn Adî'nin

(ö. 365/976)

zayıf hadis râvilerinin
biyografilerini içeren eseri
(bk. İBN ADÎ).

el-KÂMİL

(الكامل)

İzzeddin İbnü'l-Esir'e

(ö. 630/1233)

Ortaçağ'ın en güvenilir tarihçilerinden
biri olma özelliğini kazandıran eser.

İbnü'l-Esir önsözde eseri niçin yazdığını anlatırken erken yaşlarda tarihe ilgi duyduğunu, tarih kitaplarını okurken bazı tarihçilerin olayları çok abarttıklarını, bazan önemli olaylara ya hiç temas etmediklerini ya da kısaca geçtirdiklerini, buna karşılık önemsiz olayları ön plana çıkardıklarını gördüğünü, ayrıca Doğu İslâm dünyasından tarihçilerin Batı İslâm dünyasında vuku bulan hadiseleri ihmal ettiklerini, Batılı tarihçilerin de Doğu'daki olaylara önem vermeyip kitaplarına almadıklarını, bu yüzden tarihe meraklı kişilerin bazan bir olay hakkında bilgi edinebilmek için ciltlerce kitaba bakmak zorunda kaldığını belirtir ve okuyucuları böyle bir ihtiyaçtan kurtaracak bir tarih kitabı yazma ihtiyacı duyduğunu, bununla birlikte bütün olayları eserine almadığını, fakat okuyucuların kitapta anlattığı olayları bu şekilde başka bir eserde bulamayacaklarını söyler. Daha sonra İslâm'da tarih konusuna dair kısa bilgiler verip arkasından kâinatın yaratılışıyla asıl metne girer. Peygamberler tarihini anlatıp Sâsânî, Roma ve Bizans imparatorlukları, Selevkoslar, Câhiliye Arapları ve özellikle eyyâmü'l-Arab (kabileler arası savaşlar) hakkında ayrıntılı bilgi verir. Hz. Muhammed'in atalarından, doğumu ve peygamber oluşundan başlayarak hicretten itibaren 628 yılı sonuna (Ekim 1231) kadar meydana gelen olayları kronoloji sırasıyla anlatır.

Müellif, 302 (915) yılına kadarki olayları yazarken Taberî'nin *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*'ünü esas almış; kitabını bu eserdeki senetleri ve zayıf rivayetleri çıkarmak, gerekli gördüğün durumlarda açıklamak yapmak ve onun yer vermediği olayları eklemek suretiyle tamamlamıştır. Meselâ 133'te (751) Araplar'la Çinliler arasında vuku bulan ve Orta Asya'nın kaderini belirleyen Talas Savaşı hakkında doğru bilgi sadece *el-Kâmil*'de mevcuttur. Carl Brockelmann, doktora tezinde İbnü'l-Esir'in *Târîhu'l-ümem*'i ne ölçüde kullandığını ve bir intihal olup olmadığını tesbite çalışmıştır (*Das Verhältnis von Ibn el-Ağirs Kâmil fit-tarih zu Tabaris Ağbâr er-rusul wal-mülûk*, Strassburg 1890). İbnü'l-Esir ayrıca güvenilir bulduğu İb-